

A IV. Magyar Egyházzenei Kongresszuson, 1999. március 12-én a délutáni ülészen egyházzenei helyzetjelentés hangzott el a határontúli magyar egyházzenéről. Lapunk jelen és következő számaiban az elhangzott előadásokat némileg szerkesztett változatban közöljük. Mivel az előadások nem fedték le valamennyi egyház (például az erdélyi evangélikus, unitárius és szabadegyházak) zenei tevékenységét, a szerkesztőség igyekszik e hiányokat pótolni.

A határontúli magyar egyházzene — I.

Geréd Vilmos

Az erdélyi római katolikus egyházzene helyzete

Erdélyben (a Magyarországon elterjedt szóhasználat szerint a Partiumot is beleértve) az erdélyi egyházmegyén túl három, Trianonban megcsonkított egyházmegyét találunk:

Geréd Vilmos a Gyulafehérvári Római Katolikus Székesegyház karnagya, a Gyulafehérvári Teológiai Akadémia énekatanára.

A *csanádi (ma temesvári) egyházmegye* vegyes összetételű (magyar, román, német, horvát, bolgár, cseh, szlovák, sokác); s ez a sokszínűség megkérdőjelezheti, hogy az egyházzenéről véleményt nyilvánítsunk. Magyar nyelvű liturgián a SzVU mellett a Dicsérvétek az Urat c. könyvet, német nyelvű liturgián a Gotteslobot használják. Egy katolikus szeminárium van, a Gerhardinum. Hét szakemberről tudok, akik közül egy orgonista-karnagy, felsőfokú végzettséggel, közülük három tart kapcsolatot a gyulafehérvári egyházzenei rendezvényekkel.

Nagyvárad többségében magyar, de Élesd környékén szlovák nyelvű a liturgia. Az egyházmegyének egy katolikus gimnáziuma van, és az ökumenikus jellegű Sulyok István Főiskolán egyházzenei tagozat működik. Tizenegy kántort ismerek, akik közül egy orgonista-karnagy, felsőfokú végzettséggel, s rendezvényeinkkel négyük tart kapcsolatot. (A szakemberek alacsony létszámához elég, ha megjegyezzük, az elmúlt években a székesegyház kántor-organistáiból kettő távozott külföldre, s három távozott el Nagyváradról.)

A *szatmári egyházmegye* többségében magyar, kevés német (sváb) hívővel; a liturgia magyar nyelven folyik. Egy katolikus szeminárium van. Négy szakembert ismerek, akik közül egy zenetanár, s az utóbbi időben Szokondon kántortovábbképzőket szervez. (Nagyszámú az elvándorlás, egyik-másik egyházközség teljesen elnéptelenedett. A székesegyház kántorai közül kettő külföldre távozott.)

Az *erdélyi egyházmegye* Szent István-i alapítású, Trianon után, 1920-tól változtatták a nevét gyulafehérvári egyházmegyére, 1990-től főegyházmegye. Három-négy, százok lakta városközösséget leszámítva, az egyházmegye magyar. A '40-es évek végére teljesen elsorvasztott katolikus intézeteket pótlendő, Márton Áron püspök létrehozta az országban egyedülálló Római Katolikus Kántoriskolát, amely gimnáziumi, középiskolai képzést nyújtott az egyházzene és liturgia oktatása mellett. Az említett intézet 1990-től felvette a Gyulafehérvári Gróf Majláth Gusztáv Károly nevet (gimnáziumi oktatást, liturgiai- és kántorképzést folytatva). 1987-től évente tartunk 5–6 napos lelkigyakorlatos továbbképzőt kántoroknak, hazai és külföldi szakemberek bevonásával. 1996-tól a hivatalosan alkalmazott kántoroknak, egyházzenét művelőknek kötelező a részvétel.

1996 után közel ezer személy végzett hitoktatói főiskolát, akik közül kétszázan kaptak hitoktatói megbízást egyházmegyénkben. Ezen személyeknek szintén kötelező az évente megrendezett egyhetes egyházzenei továbbképző. Az egyházmegye területén különböző helységekben lehetőség van katolikus gimnáziumokban tanulni (Csíkszereda, Sepsiszentgyörgy, Kézdivásárhely, Székelyudvarhely, Gyímesfelsőlök és az említett gyulafehérvári szeminárium; az utóbbit leszámítva, az egyházzenei oktatás középszintű). Felsőfokon egyházzenei képzés folyik az említett Sulyok István Főiskolán, a Gyulafehérvári Hittudományi Főiskolán, Kolozsvárott a Babes-Bolyai Hitoktató Főiskolán és a marosvásárhelyi ökumenikus jellegű, ún. posztliceális (3 év gimnázium utáni) kántortanító-képzőben.

Röviden szeretnék szólni a visszasságokról, szégyellnivalókról. A II. Vatikáni Zsinat határozatait félreértők-magyarázók a hetvenes évektől beszívárogtatták, majd elárasztották (nyugatról) az értéktelen, szenny-moslék zenével a fiatal-ságot, fiatal közösségeket. Igaz, mára megcsappant táboruk, csak itt-ott vitéz-kednek félművelt vagy népszerűséget hajhászó, szemforgató nyeglécek.

Dicséretes dolgok: az előbb említett szenny feltartóztatására, megakadályozására 1977-től a SzVU-tól eltérő, újnak mondott anyagot, a Kis Magyar Uzuálist szorgalmaztuk nagy sikerrel, melyhez Boros Valér orgonista-karnagy írt orgonakíséretet. E siker egyik magyarázata, hogy Boros Valér nagy tiszteletnek örvendett, ezért ha valamit ő terjesztett, szorgalmazott, az jó kellett, hogy legyen. A Magyar Katolikus Püspöki Kar által jóváhagyott Éneklő Egyházat 1985-től kezdtük a liturgiában használni. Négyévi szorgalmazás után is ellenállásba ütköztünk befolyásos egyházi vezetők részéről. Ezzel kapcsolatban idézem Dr. Faragó Ferencet, kántoriskolánk volt igazgatóját: „Ha valami szépet, jót tesz Isten irányában, és sok akadály kerül elődbe, ne hátrálj, biztos Istennek tetsző, s ezért az ördög mindent szeretne elkövetni, hogy tervedben megakadályozzon.” Az Éneklő Egyház hiányosságaira hivatkozók kielégítésére, a főpásztor által létrehozott bizottság, pár éves előkészület után, *Dicsérvétek az Urat* címen megjelentetett egy énekeskönyvet, amelyhez a Magyar Katolikus Püspöki Kar engedélyével felhasználtuk az Éneklő Egyház teljes zeneanyagát (a zsolozsma kivételével) 1–500-ig megtartva a számozást. A többi zenei

anyagot, a liturgikus évet követve, a helyére soroltuk, és az erdélyi variánsokat archaikus szöveggel a megfelelő énekhez beraktuk (Pl.: 49, 49b Imé egykor Szent István ...; 78, 78b Királyi zászlók lobognak ...; 88, 88b Én nemzetem zsidó népem ...)

1993-tól ez a könyv a főegyházmege hivatalos énekeskönyve, amelyet a liturgián, iskolai- és hitoktatáson zeneanyagként kötelező használni. 1996-tól a nagyhét liturgiáját Barsi Balázs összeállításában szintén hivatalosan jóváhagyott könyvként alkalmazzuk. Az 1998-ban megjelent *Dicsérvétek az Urat* orgonakíséretes könyv fontossága abban áll, hogy a különböző korok zenéjét a kornak megfelelően hangszerelve tartalmazza. Külön ki kell emelnem, hogy a gregoriánt (ha már kísérni akarjuk) egyszerű és a stílusnak megfelelő kísérettel láttuk el. Az egyházmegyében kántorok által használt könyvben először kaptak helyet jubilosos alleluják ünnepélyes versrészekkel, a különböző alkalmaknak megfelelően. Utolsónak említem meg, de a legfontosabb egy eligazító táblázat az énekek rangsorolásához (hogy milyen sorrendben énekeltesük és hogy mit ne énekeljünk, vagy csak ritkán, az éneklés kedvének fenntartására).

Rövid statisztika. A hívek száma 542 364; 258 plébánia van (211 betöltve), 224 a filia. Összesen 482 olyan hely van, ahol szentmisét kell bemutatni. 354 pap van, ebből csak 254 aktív. 207 kántor működik, ebből 115 hivatalosan, 92 alkalmilag alkalmazott, fizetett. A legutolsó lelkigyakorlatos továbbképzőn 115-ből 22 személy hiányzott.

A főpásztor imádságos lelkületének köszönhetően és az egyházmegyei zenei bizottság munkája nyomán az orgonakíséretes könyv minden templomban a liturgikus zene meghatározója. Esetenként a bizottság, az előírásnak megfelelően, az egyházzentét művelőket ellenőrzi, és a liturgiát szépen, helyesen végzőket elismerő oklevéllel tünteti ki, ezzel serkentve mások ügybuzgóságát.

Egyházi kórusmunka (hangszeres muzsika, több szólamú kórusművek). A temesvári székesegyházban gyakran van zenekaros mise (még Lugoson és Aradon is).

A nagyváradi székesegyházban (advent, nagyböjt kivételével) minden vasárnap van zenekaros mise. (Az olaszi Szent László-templomban ritkábban.)

A szatmári székesegyházban nagyobb ünnepeken van zenekaros mise, kiemelten Nagykárolyban és Nagybányán énekel kórus a mise alatt.

Az erdélyi egyházmegyében Kolozsvárott a Szent Mihály-templomban, Brassó-belvárosban, a szebeni központi templomban, újabban a székelyudvarhelyi templomban van zenekaros mise. Itt jegyzem meg, hogy minden valamire való közösségben évente legalább egy (nagyhét vagy karácsony, esetleg búcsúünnep) alkalommal van kórusbetétes liturgia. Aktív kórustevékenység *Gyulafehérváron* a Hittudományi Főiskolán a teológusokkal és a küsszemináriumban van. *Kolozsváron* a Szent Mihály-templomban, az Egyetemi templomban, a monostori egyházközségben és időszakai kórustevékenység a Szent Péter-templomban és a kerekdombi Mária Szíve-templomban van. *Kolozsvár környékén* pedig Torda, Dés, Beszterce, Magyarláros templomaiban van időszakai kórustevékenység. *Marosvásárhely* központi (Szent Imre-) plébániáján gyakran,

újabbán létrehozott egyházközségekben időnként van kórusmunka. *Régenben, Segesvárott* néha, *Szebenben* és *Brassó-belvárosban* rendszeresen szerepel a kórus a szent liturgiában. *Kézdivásárhelyen* rendszeres, a környező falvakban pedig időszakos a kórustevékenység. *Alcsíkon*: Nagytusnádon, Csíkszentkirályon és Csíkszentimrén gyakrabban, a környező falvakban ritkábban énekel a kórus. (Csíkszeredában régebben volt kórustevékenység, de most az épülő új templom és a deszkatemplom nem nyújt lehetőséget kórusmunkára, a csíksomlyói kegytemplomban általában vendégkórusok szerepelnek, jó lenne, ha szolgálnának.) *Felcsíkon*: Csíkszentdomokoson, Csíkszentmiklóson, Csíkdelnén rendszeres, a környező falvakban időszakos a kórusmunka. A *Gyergyói-medencében* Ditró vezet (a Petress dinasztíának köszönhetően), de nagyon aktívak a szárhegyi, a gyergyószentmiklósi, újfalvi, alfalvi, csomafalvi, maroshévi kórusok. *Borszék, Remete, Tekerőpatak, Kilyénfalva* és *Tölgyes* kórusai csak alkalmakként szerepelnek. *Székelyudvarhely* plébániatemplomában rendszeres, *Szentegyházán, Szentkeresztbányán, Lővétén* gyakoribb, míg a környező falvakban csak alkalmasszerű a kórusok tevékenysége.

A kórustalálkozók nagyon fontosak, s mivel a liturgián szolgálunk, megfontolandó, hogy ne a versenyszellem jellemezze őket, inkább az imában mélyítsenek el.

A '40-es évek végére elsorvasztott katolikus kórusmozgalom a '70-es évekig a templom falai közé volt szorítva. Azokban az években nem volt lehetőség, s nem volt tanácsos, hogy a kórusok egymást felkeressék. A '70-es évek közepétől lazultak a megszorítások, s ezt kihasználva az első kórustalálkozót 1975-ben Szentegyházán tartották a csíkszentsimoni kórusal. Közös szentmise keretében a szent zene fontosságáról Márk József ferences atya tartott beszédet, a liturgia befejezése után néhány kórusművel mutatták be egymásnak tudásukat. Ez az indulás jó példa és iránymutatás is lett a későbbi kórustalálkozókhoz. Csíkszereda 1976-ban csatlakozott e mozgalomhoz, majd '77-ben Lővéte, 1978-ban Székelyudvarhely. Talán e példán felbuzdulva került sor a gyergyó-kerületi kórustalálkozóra, melyre azóta is évente rendszeresen sor kerül. Ezután indult be Felcsíkon, majd Háromszéken, Alcsíkon és Régenben a kórusok találkozója. Minden évben más helységben tartják ezeket a találkozókat, s megemlíthetjük, hogy mióta segédpüspökünk van, azóta az ő szolgálatával és buzdító szavaival folyik a szent liturgia. A találkozót szervező házigazda műsort (programot) készít, ezt minden jelentkező kórus megtanulja. E műsor a liturgián való közös éneklést (introitust, Kyriét, Gloriát, Sanctust, Agnus Dei-t és kommúniót) tartalmazza. A szentmise után minden kórus egy-két kórusművet ad elő, esetenként közös kánont vagy kórusművet is énekelnek. Ahogy már említettük, a kórustevékenységnek csak akkor van értelme, ha a liturgiába szervesen beépül, s azt nem töri meg. Így a kórusnak nem másodlagos szerepe van, hanem a liturgiát elősegítve, annak fényét emeli.

Szólátevékenység az egyházmegyében. Ha megértenénk és felfognánk, hogy a pap után a szőlőnek van a legfontosabb szolgálata, akkor erre minden

egyházzenesz sokkal nagyobb hangsúlyt fektetne. Az egyházmegyében Gyulafehérváron a székesegyházban négy éve főistentisztelet (szentmise) szkóla nélkül nincs. Ez azért is fontos, hogy a jövő papsága a helyes és szép liturgiát lássa, tanulja. Tudomásom szerint, a gyulafehérvári szkólaszolgálaton kívül még Székelyudvarhelyen, Brassó-belvárosban, Kézdivásárhelyen s a kolozsvári Egyetemi templomban van időszakos szkólatevékenység.

A gyulafehérvári egyházmegye hagyományos szép éneklését gazdagítjuk (a már említett kántorhad és az egyházzenét támogató papság közreműködésével) új énekeskönyvünk anyagával, mely egy többévtizedes törést igyekszik helyrehozni. Ez az anyag egyben az egyház hivatalos és legjobb énektára, mely főpásztorunk elrendelése nyomán minden hívő közösségben felhangzik. Örömmel tölt el mindnyájunkat, hogy ezt a zaklatott évezredet ezzel a nemes, szép munkálkodással, szolgálattal zárhatjuk Isten nagyobb dicsőségére.

Almási István

Az erdélyi és királyhágómelléki református egyházzene helyzete

1992-ben részletes kérdőíveket küldtettem valamennyi erdélyi egyházközségnek abban a reményben, hogy a kérdésekre adandó válaszok megbízhatóan tájékoztatnak a kántorok számáról, képzettségéről és feladatköréről, a gyülekezeti éneklés jellegzetességeiről, az egyházi énekek használatának gyakoriságáról, a templomi hangszerek állapotáról, valamint az énekkarok működéséről. A felmérés tulajdonképpen célja az egyházzenével kapcsolatos tennivalók tisztázása volt. Meglehetősen sokára, többszöri kérés és sürgetés eredményeként végül az egyházközségek 80 százalékától érkeztek vissza a —többnyire lelkipásztoroktól— kitöltött kérdőívek. Az ily módon szerzett adatokat nemrég kiegészítettem-fölfrissítettem a két terület igazgatótanácsának felelős beosztásban levő tisztségviselőitől, lelkészeitől és zenészeitől kapott, továbbá az Erdélyi Egyházkerület *Útjelző* című évkönyvének legutóbbi számaiban és a Partiumi Közlönyben megjelent idevágó írásokból merített információkkal. Vázlatos beszámolómmal mindezek figyelembevételével készül.

Almási István népzenekutató (Kolozsvár), a kolozsvári Néprajzi Intézet munkatársa, az erdélyi református egyházkerület volt főgondnoka.

A mintegy nyolcszázévezres összlélekszámú erdélyi és királyhágómelléki reformátusság egyházzenejének helyzetét különösképpen négy kedvezőtlen körülmény határozza meg: 1. az általános zenei műveltség rendkívül alacsony színvonala; 2. a gyülekezetek kiöregedése, illetőleg rohamos apadása; 3. a csaknem fél évszázadig tartó ateista szellemű kommunista uralmat megtestesítő állami hatóságok vallás- és egyházellenes intézkedései, melyeknek kihatásai még ma is érezhetőek; 4. a zene jelentéktelen szerepe a református istentiszteleti